

Максим Волошин

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

ТЕХНОЛОГІЇ МЕРЕЖЕВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ПРОТЕСТУ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Maksym Voloshyn

Yurii Fedkovich Chernivtsi National University, Ukraine

TECHNOLOGIES FOR NETWORK ORGANIZATION OF POLITICAL PROTEST OF UKRAINIAN CITIZENS

In this article the author analyzes existing tools of network organization of political protest by the citizens of Ukraine. The main empirical base of this research are public pages in social networks of Ukrainian politicians, political parties and online publications. We explored and supplemented developed by O. Petrenko instrumental collection of tools that make impact on social environment in the Internet and adapted them to modern socio-political realities in Ukraine. Also this article analyzes network activity of Ukrainian political groups which at this time have impact at the Ukrainian segment of Internet networks. It was discovered that these groups are going to manage public attitudes on the Internet, and their development tends to create Troll factories like those that exist in Russia.

Key words: social networks, protest, technologies of influence, political actor, communication.

Соціальні Інтернет-мережі, без перебільшення, стали основним каналом комунікації громадян під час подій Революції Гідності в Україні. Цей досвід не є унікальним, адже мережеві революції прокотились країнами Близького Сходу (Єгипет, Туніс, Іран, акції протесту у Молдові – так звані «Twitter-революції») до подій 2013 - поч. 2014рр. в Україні. Мережеві технології організації та координації протесту стали активно використовуватись активістами, політичними лідерами та політичними партіями. Проте, технології організації такої активності під час протестних подій тільки відточувались та поєднувались. Більшість технологічних конструктів організації протесту існувало до Twitter-революцій, а чимало з них було перенесено у мережеве середовище з реального життя. Цікаво, в Україні події революції Гідності якщо і досліджуються вітчизняними науковцями, то не в ракурсі використання мережевих технологій організації політичного протесту. До українських дослідників, які в тій чи іншій мірі дотично вивчали мережеві технології протесту можна віднести М. Яковлева, О. Петренка, С. Крюкову та А. Пасютіну. Зарубіжні автори більше уваги звертають на вивчення даної проблематики: Д. Феріс (David Faris) аналізує мережеві Інтернет-платформи на зручність для протестної комунікації, А. Сегерберг (Alexandra Segerberg) та В. Ланс Беннет (W. Lance Bennett) досліджують організацію колективних дій в Інтернет-мережі на прикладі платформи Twitter.com. Е. Андуїза (Eva Anduiza) та К. Крістанхо (Camilo Cristancho) досліджують рівень політичної мобілізації крізь призму соціальних Інтернет-мереж.

Сама по собі, Інтернет-мережа це те місце, де легше визначитись стосовно політичних явищ та подій. Мережеві інструменти надають можливість досягнути масштаби події чи явища. Дослідник Р. Еніколопов вважає, що у соціальних Інтернет мережах є можливість отримати посил та досягнути скільки людей притримується такої точки зору, що може сприяти або не сприяти рішенню брати участь у події чи підтримувати те чи інше явище¹.

Як зазначає український дослідник Максим Яковлев, політичний протест як форма політичного активізму у віртуальному середовищі набуває нових форм і породжує нові методи політичної боротьби. На думку науковця актуалізуються два споріднених поняття: хактивізм та кібертероризм. Використовування хактивізму - політично вмотивованого хакерства в Україні вчергове відбулось у 2014 році, коли вітчизняні хакери зламали сайт виконкому Севастополя та розмістили короткий номер, за яким українські громадяни збирали кошти на підтримку української армії². Згодом це повторювалось з іншими веб-ресурсами: було зламано сайт Державної Думи Росії. Таку технологію хактивізму використовували і прості користувачі Інтернет-мережі: заклики з

¹ Докука, С.В. (2014). Практики использования онлайн-социальных сетей. *СОЦИС*, 1, 137-145.

² Хакери через сайт виконкому Севастополя збирали гроші для української армії. *tyzhden.ua* <<http://tyzhden.ua/News/106622>> (2016, травень, 10)

номером 565 розміщувались у так званих «ДНР/ЛНР пабліках». Подібні практики пов'язані і з таким поняттям як «кібертероризм».

Технології «зливу» у мережі є також доволі популярним механізмом формування негативного іміджу політичного інституту чи політичного актора. Розкриття Панамських офшорів, Wikileaks, злам сторінок та заливання у мережу конфіденційної чи приватної інформації руйнує політичні кар'єри та довіру до політичних партій чи діячів. Проте, кібертероризм, «злив», хактивізм є лише мотиваційною основою для формування протестних настроїв у Інтернет-мережі та можливого формування вуличних протестів. До мотиваційної складової протестного настрою також можна віднести: популістичні гасла, маніпулювання фактами та цифрами, порівняння, які є неспівмірними (донедавна Інтернет-мережею поширювався мем про кількість українських та японських чиновників. Така інформація була поширена раніше у Литві), заборона та обмеження.

Український дослідник О. Петренко виділяє такі технології впливу на соціальну думку в Інтернет-мережі:

- 1) замовні коментарі та «пости» на Інтернет-ресурсах;
- 2) сторінки-«клони» (такі, що копіюють реально існуючі сторінки партій, медіа, політиків та інших суспільних діячів) та сторінки-«фейки»;
- 3) розміщення «вірусних» матеріалів на YouTube та інших ресурсах відео- й фотохостингу дозволяє ефективно поширювати певний контент комерційного, політичного, культурного змісту.
- 4) розміщення матеріалів там, де їх побачить максимальна кількість цільової аудиторії;
- 5) розсилка спаму;
- 6) блокування ресурсів через DDoS-атаки як певні акції протесту¹.

Використання таких технологій у тій чи іншій мірі є притаманним і для впливу на соціальне середовище, що може потягнути за собою формування протестного настрою в суспільстві та як наслідок - сприяння організації політичного протесту.

Якщо звернути увагу на таку технологію впливу на соціальну думку як «замовні коментарі та пости», то цікавою видається інформація про посередників, які купляють голоси блогерів та Інтернет-видань. Ціна за такі пост може сягати від 50 до 200 доларів (залежить від репутації автора та кількості його підписників)². Політики та політтехнологи працюють з лідерами думки у певному середовищі та запускають у Інтернет-мережах потрібні дискурсивні посили. С. Крюкова та А. Пасютіна на момент проведення нашого дослідження виділяють такі політичні мережеві угруповання: «Порохоботи» - найбільш чисельні та одні з найвпливовіших в українському Facebook сегменті Інтернет ринку; «батальйони Авакова», «засадний полк Турчинова», «Юлеботи», ЄвроЛОМи, «Гасконці Коломойського», «Радикальні елементи» та «сектор Антимайдану». Боротьба таких груп у мережі Інтернет найбільш відчутна та помітна у час появи резонансної та компрометуючої інформації щодо тих чи інших політиків, посадовців чи політичних партій. До прикладу, у 2014 – поч. 2015рр. найбільш потужною була команда «Гасконців Коломойського», які захищали та пропагували у мережі дії самого Ігоря Коломойського. Топ-блогером цієї групи дослідники вважають Бориса Філатова, і не дарма, адже політик закриває першу десятку рейтингу вітчизняних користувачів у Facebook на якого підписано понад 173 тисяч осіб³. До лідерів думки групи «Порохоботів» відносять Бориса Ложкіна, Юрія Стеця, Тараса Березовця та спічрайтера президента – Олега Медведєва. На думку дослідниць, чітко простежити учасників цієї групи можна у часи оприлюднення Панамських документів журналістами Слідство.Інфо.

Очільником «батальйонів Авакова» є сам Арсен Аваков, який у рейтингу вітчизняних користувачів Facebook займає 4 позицію (375 тисяч підписників)⁴. «Юлеботи» на даному етапі не проводять активної мережевої політики і включаються здебільшого під час кампанії по підняттю тарифів. До лідерів цієї групи відносять экс-міністра ЖКГ Олексія Кучеренко та політолога Віктора Небоженко. До «ЄвроЛОМів» відносять Сергія Лещенко, Мустафу Наєма, Віталія Шабуніна та інших.

«Радикальні елементи» не являють собою єдиного цілого мережевого пулу, а до них відносять ряд націоналістичних організацій: «Правий сектор», Свобода, рух Яроша та інші. «Сектор Антимайдану» складається з двох частин: антиукраїнський Антимайдан (представники еміграції,

¹ Петренко, О.С. (2014). Специфіка технологій впливу на суспільну думку в електронних соціальних мережах та соціальних медіа. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління*, 15, вип. 281, 241-249

² Крюкова, С., Пасютіна, А. Территория ботов. *strana.ua* <http://longread.strana.ua/territoriya_botov>

³ Загальний рейтинг на ZMIYA. *zmiya.com.ua*. <<http://zmiya.com.ua/facebook-people-rating>>

⁴ Загальний рейтинг на ZMIYA. *zmiya.com.ua*. <<http://zmiya.com.ua/facebook-people-rating>>

жителі Криму та жителів на території терористичних організацій ДНР/ЛНР). Друга група – частина Антимайдану, яку можна назвати проукраїнською (Анатолій Шарій, Андрій Портніков, Кость Бондаренко та інші). «Засадний полк Турчинова» до якої входять Вікторія Сюмар та Юрій Бутусов¹.

Боротьба таких Інтернет-мережових угруповань зазвичай приводить до «розмивання» резонансних тем та подій (як це було з Панамськими матеріалами Петра Порошенка), «очорнення» репутації та пониження рейтингів (кампанія групи «порохоботів» - #жопаГнапа); боротьба за підвищення або збереження власного рейтингу (включення у мережовий дискурс «юлеботів» під час підвищення цін на газ та електроенергію); позиційна боротьба за вплив у регіоні або зміну політичної влади («Сектор Антимайдану»); лобювання певних осіб у органах влади (кампанії «засадного полку Турчинова» про повернення Турчинова на пост спікера ВРУ та трудові подвиги першого замісника Державної фіскальної служби Сергія Білана). Поширення такої технології в мережі призводить до маніпуляції свідомістю користувачів, що в результаті стає причиною недовіри політичним партіям та політичним лідерам.

Використання такої технології як створення та функціонування сторінок-клонів носить у більшій мірі тактичний характер під час організації протесту. Така технологія є характерною для всіх популярних в Україні соціальних Інтернет-мереж. Здебільшого, «клони» створюються для пониження рейтингу тих чи інших політиків. Можливою схемою використання таких сторінок може бути і бізнесова складова: власники пабліків та спільнот у мережах можуть використовувати такі сторінки-клони для збільшення кількості підписників на ресурсах та для створення певного іміджу спільноти. Також, під час акцій протесту опоненти застосовують таку технологію для дестабілізації ситуації у колі протестуючих чи для їхньої дезорієнтації та дезорганізації. Так, наприклад, у мережі Vk.com нараховується понад 300 сторінок Олега Ляшка, більше двохсот сторінок Петра Порошенка, 163 сторінки Віталія Кличко, 4 сторінки Юлії Тимошенко, понад 50 сторінок Віктора Януковича. У Twitter.com – 13 сторінок Віктора Януковича, 10 сторінок Віталія Кличко, 35 сторінок Олега Ляшка, 7 сторінок Юлії Тимошенко, 21 сторінка Петра Порошенка.

Однак, останнім часом інструменти у соціальних Інтернет-мережах дозволяють відмічати власні сторінки як такі, що пройшли перевірку і являються авторськими. Цією функцією вже скористалось чимало українських політиків та партій. Ця технологія також носить деструктивний характер для організації політичного протесту, адже застосування її може спричинити дезорієнтацію частини протестного руху.

Третя технологія згідно з класифікацією О. Петренко, а саме «розміщення «вірусних» матеріалів на YouTube та інших ресурсах відео- й фотохостингу» також дозволяє мобілізувати протестний настрій суспільства. Значну роль у висвітленні Революції Гідності відіграли декілька Інтернет-мережових медіа проектів: Громадське ТБ, Спільнобачення та Еспресо ТБ. У час, коли на більшості центральних телеканалів діяла цензура, значна частина глядачів могла отримати достовірну інформацію про події, які відбувались у режимі on-line та завдяки технології стріму, яка активно використовувалась на Майдані Незалежності. Особливо резонансні відео поширювались у мережі YouTube моментально, адже у кожній популярній Інтернет-мережі є можливість завантаження відеозапису чи розміщення посилання. Крім цього, значну роль у збільшенні протестних настроїв в українському суспільстві відіграли відео та фото матеріали очевидців подій. Активні глядачі мали змогу робити відео чи фото та поширювати завдяки одностороннім у мережі. Поширення «вірусних» відео може зіграти на руку протестувальникам - мобілізувати громадян, або навпаки – дезорганізувати групу, що призведе до розпаду протестного руху, або його поділу на декілька груп.

У громадському середовищі пришвидшувало процес поширення матеріалів створення та функціонування спільнот / пабліків Євромайдану у різних містах. Саме такі групи стали основним координуючим ядром дій протестувальників. Найбільші спільноти Євромайдану у мережі Facebook налічують: ЄвроМайдан – EuroMaydan (305269 тис. осіб)², Євромайдан SOS (123455 осіб)³; у Twitter.com – ЄвроМайдан (344 тис. читачів)⁴, ЄВРОМАЙДАН (464 тис. підписників)⁵.

¹ Крюкова, С., Пасютина, А. Территория ботов. *strana.ua*. <http://longread.strana.ua/territoriya_botov>

² ЄвроМайдан – EuroMaydan. *www.facebook.com*. <<https://www.facebook.com/EuroMaydan/?fref=ts>> (2016, травень, 31)

³ Євромайдан SOS. *www.facebook.com*. <<https://www.facebook.com/EvromaidanSOS/?fref=ts>> (2016, травень, 31)

⁴ ЄвроМайдан. *twitter.com*. <<https://twitter.com/EuroMaydan>> (2016, травень, 31)

⁵ ЄВРОМАЙДАН. *twitter.com*. <<https://twitter.com/euromaidan>> (2016, травень, 31)

Крім цього, деякі політики використовують мережу YouTube як платформу для формування позитивного іміджу. Зокрема, колишній Міністр доходів і зборів України, який втік з країни після подій Революції Гідності активно використовує дану мережу для «відбілювання» власного іміджу. Політик завантажив на канал 53 відео, в яких розповідає про несправедливі дії правоохоронних органів після кривавих розстрілів на Майдані Незалежності в м. Київ у лютому 2013 року¹, про свої успіхи на посаді міністра доходів і зборів України² та відеозаписи на інші теми, які спрямовані на створення політичного рейтингу та рейтингу політичного проекту політика – «Успішна країна».

Четверта технологія, а саме розміщення інформаційних матеріалів на «топових» ресурсах є важливим компонентом для формування необхідного іміджу чи резонансу. Однак, ця технологія є однією з найдорожчих та зазвичай використовується політиками та політичними партіями у комплексі – для формування потрібних ідей в суспільстві. Адміністрація Віктора Януковича у період активної фази Революції Гідності використовувала таку технологію для підкріплення існування Антимайдану. Завдяки наявності значних фінансових ресурсів, ця технологія може бути ефективною для розвитку протестного руху.

Останньою технологією, яку виділяє вітчизняний дослідник О. Петренко є «блокування ресурсів через DDoS-атаки як певні акції протесту». Такі технології також використовуються для підтримки протестного настрою суспільства та для блокування ресурсів, які надають інформацію, що йде у розріз з провладною. Під час подій Євромайдану від кібератак постраждала низка українських сайтів, серед них: «Українська правда», «Радіо Свобода», Ліга.нет та Цензор.нет³.

Для дезорганізації протестувальників використовувалися і злам сторінок лідерів опозиції у Інтернет-мережах. 26 листопада 2013 року хакери зламали аккаунти у мережі Facebook прес-секретаря Юлії Тимошенко Марини Сороки, прес-секретаря Юрія Луценко Лариси Сарган та аккаунт Віталія Кличко⁴. Хакери розмістили на сторінці Віталія Кличка пост, в якому він звинувачував політичну партію «Свобода» у радикалізації дій на Євромайдані: «...Я не підтримую наміри лідерів ВО «Свобода» радикалізувати наші дії. Я, Віталій Кличко, закликаю Вас дотримуватись європейських та християнських принципів. І допоможе нам Бог». Такого роду звинувачення вносять деструктивну складову у злагодженість дій протестувальників та можуть у великих кількостях – зменшити рух опору, знівельовали дії протестувальників та легітимізувати дії правоохоронних органів до певних політичних акторів. Ця технологія може звести протестний рух нанівець, або дезорганізувати його на певний час. Ефективною вона може бути не довгий період, адже згодом громадськість дізнається про такі атаки. Якщо використати таку технологію для DDoS-атаки електронного ресурсу протестувальників, то це може зменшити кількість протестуючих на наступні декілька днів на локаціях, що створить сприятливу ситуацію для розгону такого руху.

Розсилка спаму теж є складовою формування необхідних ідей та настроїв у суспільстві. Активне використання такої технології було притаманне для російських фабрик Тролів, які поширювали лозунги та інформацію серед користувачів мереж для формування негативного образу мітингувальників, які виступали за євроінтеграцію України. Найбільш потужно така технологія спрацьовувала у Інтернет-мережі Odnoklassniki.ru, що, можливо відбувалось через специфічну аудиторію користувачів. Технологія ефективна у довгостроковій перспективі її використання для формування позитивного чи негативного образу потрібного політичного процесу, політичної партії чи політика.

На нашу думку, також потужним інструментом організації політичного протесту громадян є таргетингова реклама. Ініціатор має змогу за власні або благодійні кошти розповсюдити потрібну інформацію про причину, місце та час зустрічі. Така технологія розпочала події Євромайдану в

¹ Олександр Клименко. www.youtube.com.

<<https://www.youtube.com/channel/UCig2rzTrI6MOGFhXfkuW33g>> (2016, травень, 28)

² Олександр Клименко. www.youtube.com.

<https://www.youtube.com/watch?v=PsC_07nh9_c&list=PLTcUsHIUrtErZJHi_2v0i9TjWgZt43ZrX&index=1> (2016, травень, 28)

³ Пецух, М. Кількість і складність DDoS-атак збільшується у геометричній прогресії. antikor.com.ua.

<http://antikor.com.ua/articles/95295-kiljkistj_i_skladnistj_ddos-atak_zbilshujetsja_u_geometrichnij_progresiji>(2016, травень, 29)

⁴ Хакеры взломали Facebook Кличко и пресс-секретарей Тимошенко и Луценко. gordonua.com.

<<http://gordonua.com/news/politics/hakery-vzломali-facebook-klichko-i-press-sekretarey-timoshenko-i-lucenko-1277.html>>(2016, травень, 29)

м. Київ. Після публікації М. Наєма на Майдані Незалежності зібрались перші люди, які не погоджувались з зупинкою євроінтеграційного руху України. У м. Чернівці протест на Центральній площі міста також розпочався зі створення події у мережі Vk.com, згодом ініціатива розповсюдилась у мережі Facebook.com.

Крім таргетингової реклами, додамо, що важливим інструментом підтримки протесту громадян є фандрайзинг. Завдяки можливості швидкого знаходження ресурсів протест має змогу розширювати свої межі та збільшити час свого існування. Отримання необхідних матеріалів (одягу, їжі, інструментів та ін.) та коштів для закупки необхідного створює тимчасове середовище, яке може існувати у одному місці довгий час. Перекриття потоку ресурсів може призвести до ескалації або затихання конфлікту.

Таким чином, технології організації політичного протесту в Інтернет-мережі є загальнодоступними для кожного зареєстрованого користувача мережевої Інтернет-платформи. Завдяки інструментам поширення інформації, ініціатори можуть збирати сотні, тисячі людей на вулицях, площах міст та сіл. Ідея та інформація має носити «вірусний» характер та максимально бути поширеною у мережі. Проте, така відкритість інформації несе в собі і певні загрози від суб'єкту конфлікту (держави, органу влади, політичної партії організації). Суб'єкт конфлікту може реагувати блокуванням та спростуванням повідомлень, таким чином дезорієнтуючи користувачів; знімати градус напруги у соціальному середовищі «вливанням» відповідної інформації. Наявність захищених каналів матеріального забезпечення створює додаткові можливості для протестувальників – час реального протесту збільшується, що сприяє або загостренню конфлікту або його деескалації. Використання таких технологій здебільшого несе маніпулятивний, гіперболізований зміст під впливом емоцій особистостей, що однак і є важливим для формування протесту громадян.

References:

1. Dokuka, S.V. (2014). *Praktiki ispol'zovaniya onlajnovykh social'nykh setej* [Practice of using online social networks]. *SOCIS, 1*, 137-145 [in Russian].
2. YevroMajdan – EuroMaydan. *www.facebook.com*. <<https://www.facebook.com/EuroMaydan/?fref=ts>> (2016, traven', 31) [in Ukrainian].
3. Yevromajdan SOS. *www.facebook.com*. <<https://www.facebook.com/EvromaidanSOS/?fref=ts>> (2016, traven', 31) [in Ukrainian].
4. YevroMajdan. *twitter.com*. <<https://twitter.com/EuroMaydan>> (2016, traven', 31) [in Ukrainian].
5. Zahal'nyj rejtynh na ZMIYA [Overall Rating at ZMIYA]. *zmiya.com.ua*. <<http://zmiya.com.ua/facebook-people-rating>> [in Ukrainian].
6. Krjukova, S., Pasjutina, A. Territorija botov [The territory of bots]. *strana.ua* <http://longread.strana.ua/territoriya_botov> [in Russian].
7. Oleksandr Klymenko. *www.youtube.com*. <<https://www.youtube.com/channel/UCig2rzTrI6MOGFhXfkuW33g>> (2016, traven', 28) [in Ukrainian].
8. Petrenko, O.S. (2014). Spetsyfika tekhnolohij vplyvu na suspil'nu dumku v elektronnykh sotsial'nykh merezhakh ta sotsial'nykh media [Specificity of technologies of influence on public opinion in social networks and social media]. *Suchasni suspil'ni problemy u vymiri sotsiologhii upravlinnia, 15, vyp. 281* [Modern Social Problems in dimension of Sociology of management, 15 Vol. 281], 241-249 [in Ukrainian].
9. Pietsukh, M. Kil'kist' i skladnist' DDoS-atak zbil'shuet'sia u heometrychnij prohresii [The number and complexity of DDoS-attacks is increasing exponentially]. *antikor.com.ua*. <http://antikor.com.ua/articles/95295-kiljkistj_i_skladnistj_ddos-atak_zbilshujetsja_u_geometrychnij_progresiji>(2016, traven', 29) [in Ukrainian].
10. Khakery cherez sajt vykonkomu Sevastopolia zbyraly hroshi dlia ukrains'koi armii [Through the website of Sevastopol Executive Committee hackers collected money for the Ukrainian army]. *tyzhden.ua* <<http://tyzhden.ua/News/106622>> (2016, traven', 10) [in Ukrainian].
11. Hakery vzlomali Facebook Klichko i press-sekretarej Timoshenko i Lucenko [Hackers broke Facebook of Klitschko and spokespersons of Tymoshenko and Lutsenko]. *gordonua.com*. <<http://gordonua.com/news/politics/hakery-vzlomali-facebook-klichko-i-press-sekretarej-timoshenko-i-lucenko-1277.html>>(2016, traven', 29) [in Ukrainian].